

Marian Gabrowski
marian.gabrowski@gmail.com

Wersja robocza tekstu opisującego zaginioną wioskę w miejscu nazywanym
Wüstige

6 grudnia 2020 roku

SPIS TREŚCI

1. Wüstige.....	2
1.1. Legenda o zaginionej wiosce.....	2
1.2. Wüstige na dawnych mapach.....	4
1.3. Czym było Wüstige?.....	12
Bibliografia.....	14

I. WÜSTIGE

Wüstige [10]s.20

Wustige [9]s.46, [11]s.113

Wustnig [7]

Wustnige [11]s.113

Wustung [11]s.113

Wüstung [11]s.113

I.I. LEGENDA O ZAGINIONEJ WIOSCE

W 1897 ukazał się artykuł Wilhelma Patschovskyego, w którym wspomniane jest miejsce, gdzie przed wiekami ponoć znajdowała się nieistniejąca już dziś wioska: „*Wustige*¹. Pewien kawałek lasu, należący do Raben und Über-schaargebirge (pol. Góry Krucze) i położony w pobliżu Lindenau (pol. Lipienica), nazywany jest *Wustige*. Podobno znajdowała się tam niegdyś wieś, gdzie wszyscy mieszkańcy w 1633 roku zmarli w następstwie zarazy. Nikt nie chciał wprowadzać się do opuszczałych mieszkańców; dlatego budynki popadły w ruinę, a miejscowości zanikła. Opuszczony kawałek ziemi, który określa się mianem *Wustige*, został później obsadzony drzewami leśnymi”².

Z powyższego opisu wynika, że miejsce to znajduje się gdzieś w lasach porastających zbocza Górz Kruczych, w pobliżu Lipienicy. Jednak w pierwszej części przywołanego artykułu tenże sam autor, opisując miejscowe nazewnictwo i dialekt, wymienia wybrane nazwy pól przynależnych do poszczególnych miejscowości, wśród nich „*w Ullersdorf* (pol. Ulanowice) *Wüstige*, patrz III 6 (...)”³, zapewne przywołano tu cytowany wcześniej opis,

1 W polskiej literaturze nigdy nie spotkałem się z opisem tego miejsca, a nazwa ta prawdopodobnie nie występuje w języku polskim. Można jednak usiłować przetłumaczyć sam wyraz *Wüstige*. W języku niemieckim *Wüste* to pustynia, pustka lub bezludzie, natomiast znaczenie wyrazu *wüst* to między innymi opuszczony, dziki, nieuprawiany, a także zepsuty lub zdewastowany.

2 W. Patschovsky, *Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal (Fortsetzung)*, [9]s.46-47; w oryginalu: „*Die Wüstige. Ein zum Raben- und Ueberschaargebirge gehöriges und bei Lindenau gelegenes Stück Wald heisst die Wüstige. Daselbst soll einst ein Dorf gestanden haben, dessen Bewohner im Jahre 1633 in Folge der Pest sämmtlich gestorben sind. Niemand möchte die verlassenen Wohnstätten mehr beziehen; deshalb verfielen die Gebäude und der Ort verschwand. Das wüste Landstück, das man Wüstige nannte, ist später mit Waldbäumen bepflanzt worden.*”

3 W. Patschovsky, *Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal*, [10]s.19-20; w oryginalu: „*I. Namenkunde und Mundartliches (...) 2) Die zu den Ortschaften gehörigen Flur-*

znajdujący się właśnie w III części artykułu. Pewną niekonsekwencją jest tutaj odmienny zapis nazw, raz jako *Wustige*, a drugi raz jako *Wüstige*, jednakże określenie to niewątpliwie odnosi się do tego samego miejsca. Tyle tylko, że tym razem dowiadujemy się, że *Wüstige* jest częścią miejscowości *Ullersdorf* (pol. *Ulanowice*).

Kolejnym źródłem wzmiankującym miejsce określane mianem *Wustige* jest książka Martina Treblina z 1908 roku, gdzie autor ten stwierdza:

„Na południe od Lindenau (pol. Lipienica), wokół »Wampawiesen«, obszar około 40 morgów nadal nazywany jest Wüstung (lub też »Wustige«, »Wustnige«). Do 1878 roku obejmował on 338 morgów i sięgał aż w pobliże Klein Hennersdorf (pol. Jawiszów). We wspomnianym roku skarb państwa wymienił większą część Wüstung z posiadaczami ziemskimi w Lindenau (pol. Lipienica) za parcele na Schwarzenberg (pol. Czarnogóra). Przed około 60 laty był Wüstung jeszcze porośnięty gęstym lasem, ale potem został zagospodarowany. Według relacji osób znających ten obszar, miała się tu znajdować gospodarka, którą skarb państwa musiał przejąć na nieznanych zasadach⁴. Według innych wypowiedzi znajdowała się tu wieś, której wszyscy mieszkańców zmarli na dżumę w 1633 roku. Nikt nie chciał znów wprowadzać się do opuszczaonych mieszkań⁵.⁶”

namen: (...) von Ullersdorf. *Wüstige* vergl. III 6”.

4 Przypis dolny 3: „Według informacji zasięgniętych od miejscowej ludności”; w oryginalu: „Nach Erkundigung bei ortsansässigen Leuten”.

5 Przypis dolny 4: „Patschovsky in den Mitteilungen der schles. Gesellschaft für Volkskunde, 1897, IV, Seite 97”. Niewątpliwie chodzi tu o przywołany już artykuł „Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal” Wilhelma Patschowskiego, jaki ukazał się w „Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde”, zeszyt IV z 1897 roku.

6 M. Treblin, *Beiträge zur Siedlungskunste im ehemaligen Fürstentum Schweidnitz*, [11]s.113; w oryginalu: „Südlich von Lindenau, um die »Wampawiesen«, heißt noch heute eine etwa 40 Morgen große Fläche die Wüstung (oder »Wustige«, »Wustnige«). Bis 1878 umfaßte sie 338 Morgen und reichte bis in die Nähe von Klein Hennersdorf. Im genannten Jahre tauschte der Fiskus den größten Teil der Wüstung mit Lindenauer Grundbesitzern gegen Grundstücke auf dem Schwarzenberg ein. Vor etwa 60 Jahren war die Wüstung noch mit starkem Wald bestanden, wurde aber dann urbar gemacht. Nach dem Bericht ortskundiger Leute soll hier eine Wirtschaft gelegen haben, die der Fiskus ans unbekannten Gründen hätte übernehmen müssen. Nach den Aussagen anderer habe hier ein Dorf gestanden, dessen Bewohner 1633 sämtlich an der Pest gestorben seien. Niemand habe die verlassenen Wohnungen wieder beziehen wollen”.

I.2. WÜSTIGE NA DAWNYCH MAPACH

Znane mi źródła pisane na temat miejsca zwanego *Wüstige* są bardzo skromne, jednak pozwalają na próbę jego identyfikacji na dokumentach kartograficznych.

W pierwszej kolejności warto zauważać, że starsze niemieckie mapy *Meßtischblatt* ukazują na południe od Lipienicy (niem. *Lindenau*) podłużny obszar, o długości ponad dwóch kilometrów i szerokości miejscami do pięciuset metrów, który nie przynależy do żadnej z sąsiadujących z nim miejscowości. Jeśli prześledzimy przebieg granic (niem. *Gemeindegrenze*), to obszar ten graniczny zarówno z wioskami *Lindenau* (pol. *Lipienica*), *Klein Hennersdorf* (pol. *Jawiszów*), jak i *Kratzbach* (dziś część wioski *Olszyny*). Tak więc jaka miejscowość się tu znajdowała?

Teren ten widać zarówno na mapie *Meßtischblatt* z końca XIX wieku⁷ (patrz ilustracja 1), jak i na kolejnej edycji tego wydawnictwa z początku XX wieku. Jednak późniejsze wydania pokazują (np. mapa *Meßtischblatt* z 1937 roku⁸, patrz ilustracja 2), że został on podzielony pomiędzy Lipienicę, do której przypisano północną część, i Jawiszów, gdzie trafił fragment południowy.

Nieprzypisany do żadnej z sąsiednich wiosek obszar dobrze widoczny jest także na mapie „*Heimatkarte des Kreises Landeshut*” z 1926 roku⁹ (patrz ilustracja 3).

Z kolei mapa „*Karte des Deutschen Reiches*” z 1880 roku¹⁰ pokazuje (patrz ilustracja 4), że opisywany tu obszar był porośnięty lasem, natomiast to samo wydawnictwo z 1888 roku¹¹ lasu w tym miejscu już nie ukazuje (patrz ilustracja 5). Gdyby założyć, że mapy te w czasie swojego wydania dokładnie odzwierciedlały zmiany w przedstawionym na nich terenie, to rosnący tu las został wykarczowany w latach 1880-1888. Byłoby to zgodne z opisem Martina Treblina, według którego „*przed około 60 laty był Wustung jeszcze porośnięty gęstym lasem*”, czyli las istniał przynajmniej jeszcze około 1848 roku. Natomiast w „*1878 roku (...) skarb państwa wymienił większą część Wüstung z posiadaczami ziemskimi w Lindenau (...)*”, a po dziesięciu latach, jak pokazują mapy, las był już wykarczowany i zamieniony na pola uprawne.

7 Mapa Landeshut, *Meßtischblatt* 3072, 1:25.000, 1877 (?), [5].

8 Mapa Landeshut, *Meßtischblatt* 5262, 1:25.000, 1937, [6].

9 Mapa Heimatkarte des Kreises Landeshut, 1926, [1].

10 Mapa Karte des Deutschen Reiches, 1880, [2].

11 Mapa Karte des Deutschen Reiches, 1888, [3].

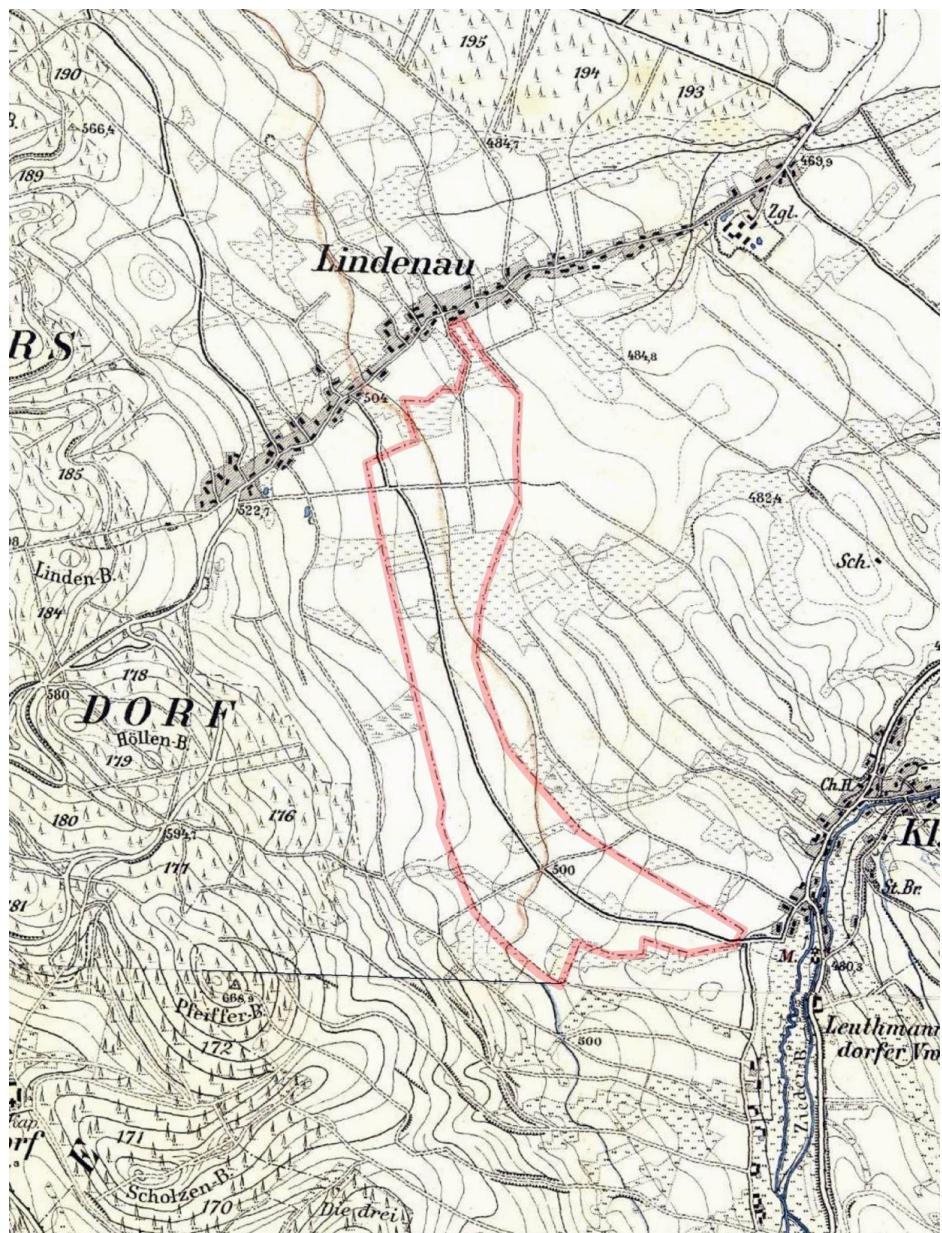
Warto też zwrócić uwagę na jeszcze jeden szczegół. Otóż na podstawie map *Meßtischblatt* można określić powierzchnię opisywanego tu obszaru położonego na południe od Lipienicy. Otrzymany przeze mnie wynik to 82,49 hektara. Jeśli przeliczymy tę powierzchnię na morgi, przy założeniu¹² że jedna morga to 2553,21 m², to w wyniku otrzymamy powierzchnię wynoszącą 323 morgi. Natomiast opisywany przez Martina Treblina obszar obejmował powierzchnię 338 mórg.

Różnica to zaledwie 15 mórg, co stanowi 4,6% z całości tejże powierzchni, a więc wartości te są niemal takie same. Kilkuprocentowa różnica wydaje się być dopuszczalna, gdyż pomiaru dokonywałem nie na podstawie mapy katastralnej, lecz o wiele mniej dokładnej mapy topograficznej, a przeprowadzona przeze mnie georeferencja skanu mapy też obarczona jest pewnymi błędami.

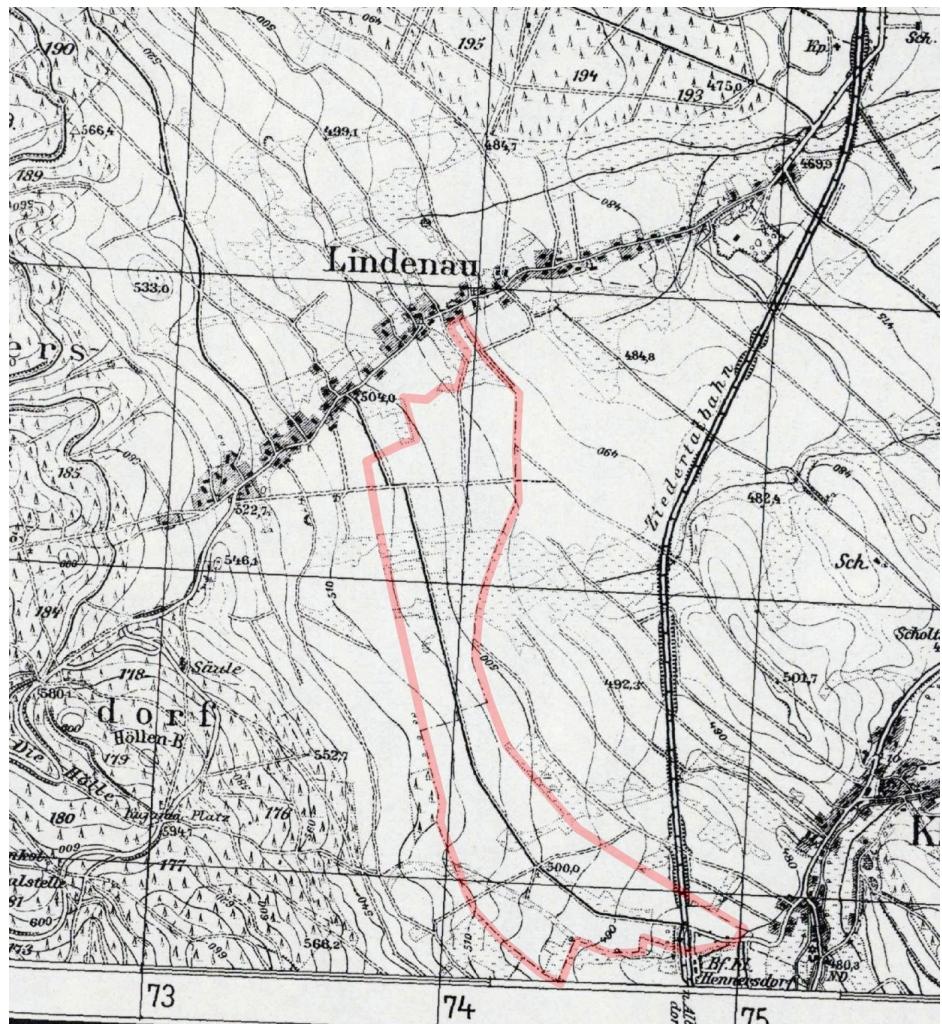
Analiza przedstawionych dokumentów kartograficznych kazała mi podejrzewać, że opisywany tu obszar być może należałoby identyfikować jako *Wüstige*, przemawia za tym zarówno jego lokalizacja, jak i powierzchnia. Jednakże pewność zyskałem dopiero wówczas, gdy udało mi się zobaczyć, jak ten fragment Śląska przedstawił Ludwik Wilhelm Regler na swoich mapach¹³ z lat 1764–1770 (patrz ilustracja 6). Otóż pomiędzy wioskami *Lindenau* a *Kratzbach* ukazano tu kilka terenów leśnych, które opisano jako *Wustnig*. Powierzchnia i lokalizacja tych lasów odpowiada interesującemu mnie obszarowi.

12 Jak informuje Wikipedia (https://pl.wikipedia.org/wiki/Miary_pruskie_i_niemieckie), 1 morga reńska (miara podstawowa) = 180 przętów kwadratowych = 2553,21 m².

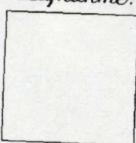
13 Mapa Ludwiga Wilhelma Reglera, Staatsbibliothek Berlin, sygn. N 15140, nr 63, [7].

Ilustracja 1: Fragment mapy Meßtischblatt, arkusz Landeshut 3072, z końca XIX wieku, [5]. Czerwona linia ukazuje przebieg granic obszaru opisywanego w tekście.

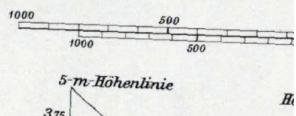
Aufnahme:

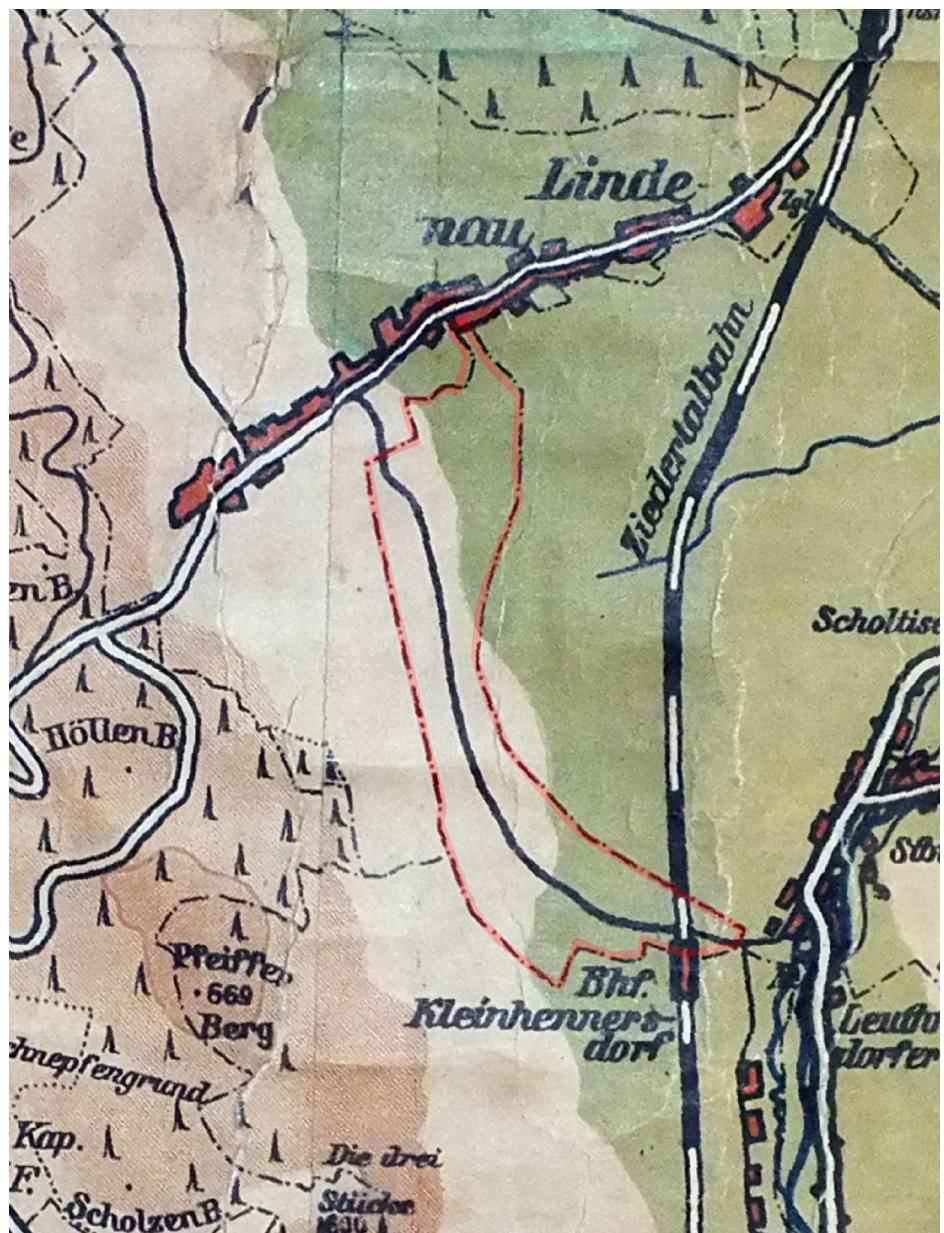
Berichtigungsstand:

Berichtigt:
Reichsamt f.L.A. (Nordhälfte) 1936 Schreiber
Reichsamt f.L.A. (Südhälfte) 1937 Schreiber

Letzte Nachträge:

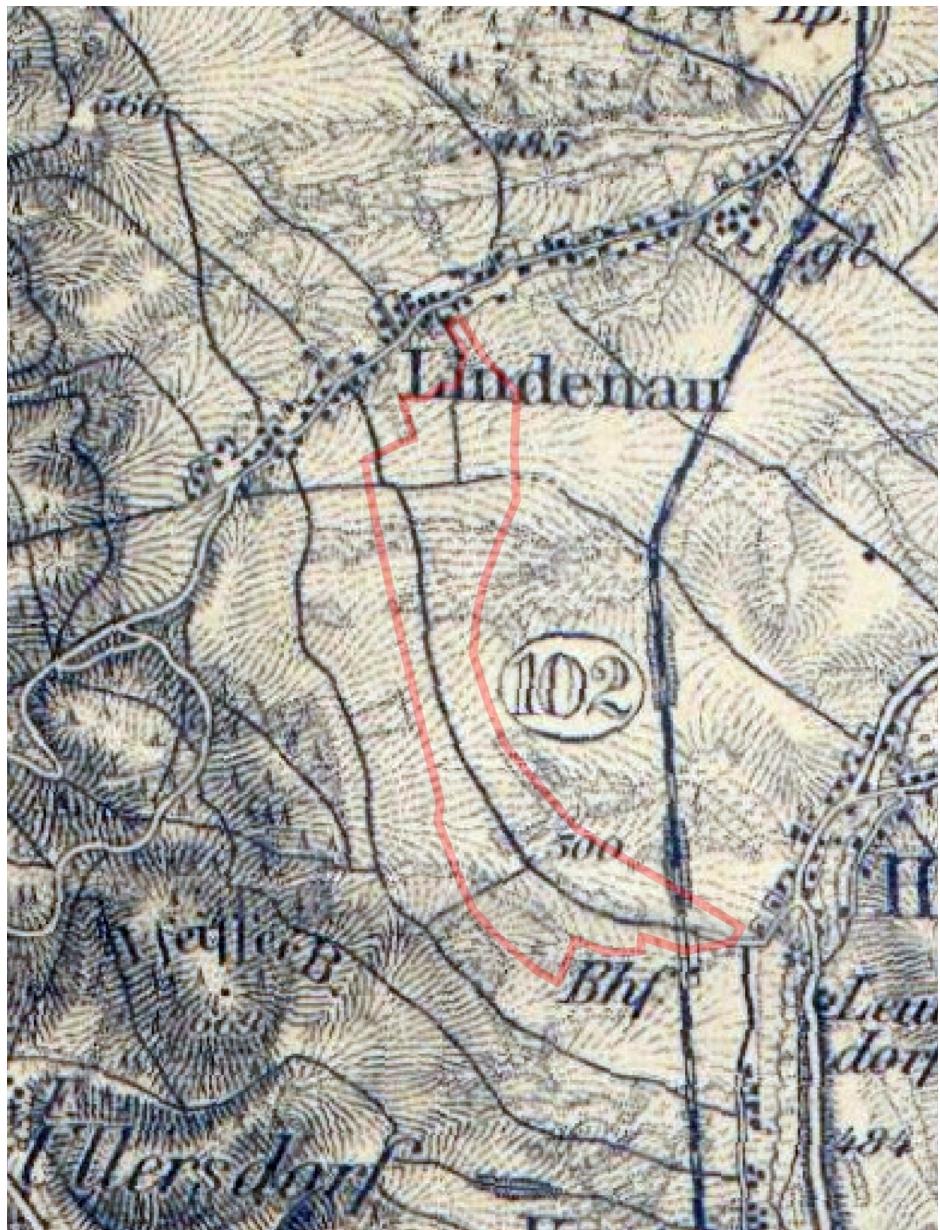
Ilustracja 2: Fragment mapy Meßtischblatt, arkusz Landeshut 5262 z roku 1937, [6]. Na tej mapie brakuje już terenu znajdującego się pomiędzy wioskami Lindenau i Klein Hennersdorf – jego północna część została włączona do pierwszej, a południowa do drugiej wioski.

Ilustracja 3: Fragment mapy Heimatkarte des Kreises Landeshut z 1926 roku, [1]. Czerwoną linią oznaczono kontur obszaru graniczącego z przyległymi wioskami.

Ilustracja 4: Fragment mapy *Karte des Deutschen Reiches*, arkusz 473 Friedland z 1880 roku, [2]. Czerwoną linią oznaczono obszar znany z wcześniejszych map.

Ilustracja 5: Fragment mapy *Karte des Deutschen Reiches*, arkusz 473 Friedland z 1888 roku, [3]. Czerwoną linią oznaczono obszar znany z wcześniejszych map.

Ilustracja 6: Fragment mapy Ludwiga Wilhelma Reglera, Staatsbibliothek Berlin, Preußischer Kulturbesitz, sygn. N 15140, nr 63, [7]. Pomiędzy wioskami Lindenau i Kratzbach rozciąga się pasmo lasu, które opisane jest jako Wustnig, swoimi rozmiarami i położeniem niemalże dokładnie odpowiada ono opisywanemu wcześniej obszarowi, którego kontury oznaczono tu czerwoną linią.

I.3. CZYM BYŁO WÜSTIGE?

Na podstawie przedstawionych wcześniej map można zidentyfikować, gdzie dokładnie znajdował się obszar określany mianem *Wüstige*, jednak w dalszym ciągu nie wiadomo dokładnie, czym ten obszar był.

Wilhelm Patschovský wspomina, że „*podobno znajdowała się tam niegdyś wieś, gdzie wszyscy mieszkańcy w 1633 roku zmarli w następstwie zarazy. Nikt nie chciał wprowadzać się do opuszczałych mieszkań; dlatego budynki popadły w ruinę, a miejscowości zanikła*”. Jednakże wersja taka wydaje się całkowicie nieprawdopodobna, gdyż brak jest wzmianek na temat takowej wioski. Nie jest jednak wykluczone, że niegdyś znajdowały się tam jakieś zabudowania, które w takich właśnie okolicznościach zostały opuszczone, a wydarzenia te stały się źródłem miejscowej legendy.

Dodatkowo należy też zauważyć, że Wilhelm Patschovský stwierdza, że mianem *Wüstige* określano pewien teren związany z Ulanowicami, a przecież ulanowicki folwark był podobno „*założony na gruntach zaginionej wsi klasztornej Ludwigsdorf*”¹⁴. Tak więc legenda o zaginionej wiosce mogła zawierać ziarno prawdy, lecz zapewne odnosiła się do innej miejscowości. Przy czym znanej z przekazów historycznych zaginionej wioski, będącej poprzedniczką Ulanowic, nie można zidentyfikować z terenem określonym jako *Wüstige*, gdyż *Ludwigsdorf* znajdował się około dwóch kilometrów na zachód.

O wiele bardziej prawdopodobna wydaje się wersja przywołana przez Martina Treblina: „*według relacji osób znających ten obszar, miała się tu znajdować gospodarka, której skarb państwa musiał przejąć na nieznanych zasadach*”. Być może były to dawne pola przynależące do sołectwa w Lipienicy?

Jednak dlaczego gospodarka ta nie była częścią jednej z przyległych wiosek i do jakiej miejscowości należała administracyjnie? Wydaje się, że odpowiedź na to pytanie można dać analiza dawnych map katastralnych. Pewne nadzieję wiązałem z przechowywaną w krzeszowskim archiwum mapą katastralną Jawiszowa z 1929 roku¹⁵. Kiedy jednak udało mi się do niej dotrzeć, to okazało się, że w tamtejszym archiwum znajduje się tylko jeden arkusz owego opracowania, obejmujący północną część wioski¹⁶. Przy czym na wschodnich krańcach tego arkusza, w miejscu opisany na mapach *Meßtischblatt* jako *Grüssauer Stauweiher*, pewien obszar opisano

14 R. Wytyczak, *O gospodarce klasztoru cystersów w Krzeszowie...*, [12]s.22.

15 U. Ososko, R. Sachs, *Inwentarz archiwum opactwa benedyktynek w Krzeszowie na Śląsku. Archiwalia z okresu niemieckiego*, [8]s.191.

16 *Mapa Katasterkarte der Gemeinde Klein Hennersdorf*, 1929, [4].

jako „*Enklave, zum Gemeindebezirk Grüssau gehörig*” (pol. *enklawa przynależąca do terenu miejscowości Krzeszów*). Być może i obszar Wüstige był oddalonym fragmentem (eksklawą) Krzeszowa?

BIBLIOGRAFIA

1. mapa Heimatkarte des Kreises Landeshut, 1:25.000, Verlag Curt Ressel, Bunzlau 1926
2. mapa Karte des Deutschen Reiches, arkusz 473 Friedland, 1:100.000, rok 1880
3. mapa Karte des Deutschen Reiches, arkusz 473 Friedland, 1:100.000, rok 1888
4. mapa Katasterkarte der Gemeinde Klein Hennersdorf, Landeshut, rok 1929, archiwum opactwa benedyktynek w Krzeszowie, sygnatura VI/3
5. mapa Landeshut, Meßtischblatt 3072, 1:25.000, 1907
6. mapa Landeshut, Meßtischblatt 5262, 1:25.000, 1937
7. mapa Ludwiga Wilhelma Reglera, Staatsbibliothek Berlin, Preußischer Kulturbesitz, sygn. N 15140, nr 63
8. Ososko Urszula, Sachs Rainer, Inwentarz archiwum opactwa benedyktynek w Krzeszowie na Śląsku. Archiwalia z okresu niemieckiego, Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, Wrocław 2016
9. Patschovsky Wilhelm, Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal (Fortsetzung), [w:] Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde, Heft IV, Nr 3, Breslau 1897
10. Patschovsky Wilhelm, Beiträge zur Schlesischen Volkskunde aus dem Liebauer Thal, [w:] Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde, Heft IV, Nr 2, Breslau 1897
11. Treblin Martin, Beiträge zur Siedlungskunste im ehemaligen Fürstentum Schweidnitz, E. Wohlfarth, Breslau 1908
12. Wytyczak Roman, O gospodarce klasztoru cystersów w Krzeszowie (szkic do tematu), [w:] Klasztor nad Zadrną, Materiały na XXXIII Ogólnopolski Zlot Sudeckich Przodowników Turystyki Górskiej, Oficyna Wydawnicza Sudety, Wrocław 1994